

DE AKTIEGROEP EKONOMEN, TIEN BEWOGEN JAREN

Ferd Crone
Willem van Someren
Adri Stam

Aanleiding

Een nette heer van het Centraal Plan Bureau geeft een gastcollege voor economiestudenten, die er trouwens in hun blauwe blazers ook keurig uit zien. De CPB-deskundige vertelt, dat de *gepubliceerde* verwachte stijging van de loon- en prijsindices altijd enkele punten lager is, dan de *interne* cijfers die uit de modellen rollen. Hij licht toe, dat men natuurlijk wel begrijpt dat anders de vakbeweging te hoge looneisen zou stellen in het arbeidsvoorwaardenoverleg. De zaal begrijpt het en tekent het zonder met de ogen te knippen op in het diktaatkahier.

Deze anekdote schetst de situatie, zoals die in het midden van de zestiger jaren op de economische fakulteit was. Door de hoogleraren werd zorgvuldig een ideologische monokultuur van neoklassieke theorie en aanpassing van de opleiding aan het primaat van de produktie om de maximale winst in stand gehouden. Een sausje sociale doelstellingen van de moderne ondernemers eroverheen, en iedereen moest toch wel zeer gelukkig zijn in de Nederlandse mixed economy, die eigenlijk méér op het socialisme dan op het kapitalisme leek.

De structuur van de fakulteit sloot hierop aan. Haar pyramidale opbouw met aan de top alleen hoogleraren en lektoren garandeerde dezen een almachtige positie in de vaststelling van het onderwijs- en onderzoeksprogramma. De studenten werden gedwongen tot een konsumptieve houding in de vele hoorkolleges en tot het afleggen van een tentamenreeks. Alleen buiten het studieprogramma bestond er nog wel eens wat tijd voor studenten om eigen activiteiten te ontplooien.

Zo was een aantal economiestudenten al snel na de oprichting van de Studenten Vak Beweging (SVB) daarin actief. Bijvoorbeeld in het meewontwikkelen van de studieloonkahijs en in het opkomende verzet tegen de Amerikaans-imperialistische gruweldaden in Vietnam. Van een echte *groep* economiestudenten, die zich vooral richt op de eigen fakulteits-situatie is eerst sprake in de zomer van 1968. Toen deden economiestudenten mee aan de door de SVB en Kritische Universiteit georganiseerde acties tegen het plan-Marx, waarin voor de universiteiten een gestroomlijnde bedrijfsstructuur, met managers en al, werd voorgesteld.

De aanleiding voor de oprichting van een Aktiegroep Economen, was

een forum van de Studievereniging van de Economische Faculteit (SEF) onder de titel 'Waarom Economie?'. Dit forum van hoogleraren behandelde niet zozeer de opkomende kritiek op de in die tijd door aderverkalking krakende universiteit, maar was veeleer een bevestiging van de almachtige wijsheid van hoogleraren. Als reactie op het forum verscheen het eerste pamflet van de Aktiegroep Economisten. Studenten werden daarin opgeroepen voor een vergadering, waar een aantal werkgroepen werd geformeerd. In februari 1969 resulteerde dit in een 'plan tot reorganisatie van de kolleges voor kandidandi aan de Economische Faculteit'. Hierin werd voorgesteld 30 tot 40 procent van het kandidaats te besteden aan projektonderwijs en werkkolleges.

Met deze start werd richting gegeven aan een onvrede die, ook in veel andere fakulteiten manifest was geworden. Door het aanvatten van probleem-gerichte projekten, waarin onderwijs en onderzoek geïntegreerd aan de orde komen, werd een doorbraak van de autoritaire hoorkollege-verhoudingen beoogd. Ook de mogelijkheden om de maatschappelijke relevantie van de werkzaamheden vóór te stellen zou door democratischer onderwijsvormen groter worden, omdat dan niet alleen de (vaak aan het bedrijfsleven gebonden) hoogleraar het programma samenstelt. In één lijn met akties voor projektonderwijs lag dan ook de strijd voor democratische verhoudingen op de fakulteit en een gelijkwaardige invloed van studenten, staf, hoogleraren en T.A.S. De Aktiegroep vond daarmee ook aktieve aansluiting bij de eisen voor projektonderwijs en 'one-man-one-vote', die door de Maagdenhuisbezitters werden gesteld.

Moeilijk begin

Al in november 1968 startte de 'kollege-agitatie' want 'de discussies moeten plaats vinden op de juiste plaats, namelijk in de kolleges'. Dat viel de Aktiegroep overigens wel zwaar. De kolleges waren immers nog steeds het domein van de hoogleraren, die zich gesteund wisten door gezagsgetrouwe studenten. Niettemin konden de hoogleraren de groeiende druk van de Aktiegroep, maar ook die van gematigde studenten en de nog steeds machteloze stafleden, niet weerstaan. Vlak voor de Maagdenhuisbezetting werd onder dreiging van een bezetting door de Aktiegroep een structuurkommissie in het leven geroepen. Voor de samenstelling van de studentenfractie in de commissie werden studentenverkiezingen gehouden, de eerste in de historie van het Nederlandse wetenschappelijk onderwijs. Dit leidde overigens niet tot grote vreugde bij de Aktiegroep. Van te voren was namelijk al zeker, dat geleidingswijze vertegenwoordiging in de fakulteitsraad het resultaat zou zijn. In de commissie was besloten, dat slechts die bestuursstructuur ingevoerd zou worden die voor alle geleidingen

(hoogleraren, wetenschappelijk medewerkers, tas en studenten) aanvaardbaar was. De Aktiegroep zag dit als een feitelijk vetorecht van de hoogleraren. Zo kwam een pre-WUBstructuur tot stand, in plaats van het ideaal van 'one man, one vote'.

Bezinning

Zoals in de hele studentenbeweging had het uitblijven van resultaten van de projectgroepen- en radenstrijd ook voor de Aktiegroep ingrijpende gevolgen. Antikapitalistische hervormingen van studie en de maatschappij waren niet van de grond gekomen. Was de studentenbeweging dan toch op de verkeerde weg? Om die vraag te beantwoorden stortte de Aktiegroep zich op de bestudering van allerhande marxistische literatuur over het kapitalisme in het algemeen en de plaats van studenten daarin in het bijzonder. Voorts trok de Aktiegroep zich terug uit alle fakultaire commissies. Haar doelstelling werd nu het direkt actief ondersteunen van progressieve strijd buiten de universiteit, in de bedrijven en buurten.

Er werd een projectgroep opgezet over de Twentse Textielindustrie en een over de Hoogovens, ter ondersteuning van de NVV-bedrijfsleden-groep daar. Ook werd actief deelgenomen aan de buurtgroep 'Jordaan blijft staan'. Alleen de projectgroep 'Stakingsrecht', opgericht naar aanleiding van Roolvinks anti-stakingswet leverde studiekompensatie op, de andere activiteiten moesten buiten het studieprogramma worden gedaan.

De belangrijkste binding die de Aktiegroepers in de jaren rond 1970 bijeen hield was niet de strijd voor een betere studie, maar eenvoudig dat de Economische Fakulteit een rekruteringsbasis was om studenten bij maatschappelijke acties te betrekken. Een sterk voorbeeld hiervan is wel de verhouding van de Aktiegroep met de toen pas opgerichte AntiApartheidsBeweging Nederland (AABN). In het begin zaten daarin veel economiestudenten die op hun eigen fakulteit echter niet georganiseerd waren.

Er zijn in die tijd duidelijke overeenkomsten tussen de ontwikkelingen in de Aktiegroep en de rest van de Amsterdamse studentenbeweging, de ASVA. Ook in de ASVA werden discussie gevoerd over de verdere uitbouw van de antikapitalistische studentenstrijd: op de universiteit of juist daarbuiten? Toch bleef de band tussen de Aktiegroep en de ASVA los. Dat heeft ertoe geleid, dat interne scheuringen die in de meeste fakulteitsgroepen van de ASVA in deze fraktiestrijd voorkwamen, de Aktiegroep voorbij gingen. De Aktiegroep bleef één groep linkse economiestudenten, die samen discussieerden. Het kapitaal lazen en waarvan de leden enkele projecten opzetten.

Maar de praktijk bleek sterker dan de leer. De theorie dat economiestudenten beter de socialistische strijd buiten dan binnen de universiteit kunnen steunen wordt door ontwikkelingen op de fakulteit onhoudbaar.

Herstructurering

Door de Fakulteit (in die tijd het kollege van hoogleraren) werd enthousiast gereageerd op de voorstellen van regeringskommissaris Posthumus om de studie tot vier jaar te bekorten. Er werd meteen na het verschijnen van de nota Posthumus in 1969 een 'onderwijspakketten-kommissie' ingesteld, die zou onderzoeken of er een vierjarig programma kon worden gemaakt. Nauwelijks gehinderd door de Aktiegroep Economen kon deze kommissie een nieuw eerstejaarsprogramma voorbereiden. De propedeuse die aldus in '70-'71 werd ingevoerd was sterk verzaamd ten opzichte van het oude eerstejaarsprogramma, éénjarig, streng selectief en schools van opzet.

Eveneens in het kader van de herstructurering kwam dezelfde 'Posthumus-kommissie' met het voorstel de kandidaatsopleiding in te dikken tot 1 1/3 jaar, met eveneens verschooling en selectie als gevolg.

Een derde belangrijk punt in die tijd was het konflikt om de studierichting Economische Sociologie. Een groot aantal studenten verzette zich tegen de omvorming van het vak tot een kopie van de Amerikaanse bedrijfskunde.

Dergelijke gebeurtenissen, en de weinig succesvolle strategie in de buurten en bedrijven, leidden tot het besluit weer terug te keren tot de fakulteitsaangelegenheden. Maar dan om een socialistische studieinhoud te bevechten door projektonderwijs en kritiek op de heersende economische theorie te bevorderen. Omdat hierbij geen aansluiting werd gezocht bij het vigerende onderwijsprogramma, bleef het optreden van de Aktiegroep nogal sektarisch. De in marxistisch jargon geformuleerde pamfletten verleidden weinig economiestudenten tot aansluiting bij de Aktiegroep Economen.

Een definitieve heroriëntering van de Aktiegroep op de eigen fakulteitsituatie vond wat later plaats, vooral door initiatieven van de eerstejaars uit '70-'71. Zij waren als eersten in de praktijk gekonfronteerd met de nieuwe selectieve propedeuse en zij zouden ook als eersten het verslechterende kandidaats moeten volgen. Zij klopten bij de Aktiegroep aan om gezamenlijk te proberen, de verdere invoering van de Posthumus-plannen tegen te houden. Voor het eerst werd weer op brede schaal onder (eerstejaars-)studenten over de konkrete situatie in de studie gediskussieerd. Toen toch door de Fakultestraad het kandidaatsvoorstel van de Posthumus-kommissie werd overgenomen, werd op een drukbezochte meeting van

eerste- en ouderejaarsstudenten besloten tot een demonstratieve bezetting van het Instituut voor Bedrijfseconomie en Accountancy. De bezetting zelf slaagde, hoewel een felicitatietelegram aan de bezetters van twee Aktiegroepers uit Belgrado enkele uren vóór de bezetting al in handen van instituutsbaas prof. Verburg kwam!

De Politieke Vakbond

Deze gebeurtenissen rond studiehoud, herstructurering en democratisering leidden tot een andere taakopvatting van de Aktiegroep. Men vatte zichzelf geleidelijk aan minder op als 'socialistische groepering aan de Economische Fakulteit', die als hoofddoel had 'dat studenten op de economische fakulteit moeten worden voorbereid op het uitwerken van de marxistische theorie en het kritiseren van de vigerende burgerlijke economie'. De Aktiegroep werd een vakbond die de belangen van de studenten op de fakulteit behartigt. Ook werd weer aansluiting gevonden bij de ASVA.

De vakbondslijn leidde tot een verbreding van de standpunten en terreinen waarop de Aktiegroep actief was. Studenten werden niet meer alleen aangesproken op een socialistisch bewustzijn en de bestudering van marxistische literatuur. De Aktiegroep ging zich ook actiever bezighouden met bijvoorbeeld de door de Posthumusering sterk toegenomen selectie in de propedeuse, en er werden meer pogingen ondernomen om projecten door compensatie in het studieprogramma op te nemen. Bovendien nam de Aktiegroep, na een boycot in het eerste Fakulteitsraadjaar 1971, zitting in de Fakulteits Raad en een aantal Fakulteitskommissies. Sedert die dagen is het belangrijkste strijdpunt van de Aktiegroep het ontwikkelen en doen realiseren van alternatieven voor de door de staf enthousiast ingevoerde Posthumusopleiding.

De propedeuse

De propedeuse speelde een belangrijke rol in de Aktiegroep. De selectie loog er dan ook niet om. Het percentage geslaagden kelderde van 70% in 1970 tot 35% in 1971. Bovendien was het programma schools, eenzijdig en demotiverend. Het onderwijs werd grotendeels uit handboeken gegeven, die alleen de neoklassieke theorie behandelen. Daarin worden de vooronderstellingen en politieke plaats ervan evenmin ter discussie gesteld als andere economische opvattingen. De Amerikaan Samuelson, Delfgouw en anderen geven in hun handboeken hun theorieën als de universele verklaring van het economisch gebeuren, en negeren andere visies, bijvoorbeeld van het marxisme.

In de loop der jaren werden concrete voorstellen ontwikkeld voor een

geheel andere opzet van de propedeuse. Het eerste succes van de akties van de eerstejaars en de Aktiegroep was, dat de tentamens twee jaar geldig werden. Men hoefde niet meer bij het missen van slechts één tentamen na het eerste jaar *alles* opnieuw te doen. Ook werden er alternatieven ontwikkeld voor een andere inhoud van de propedeuse. Die waren gericht op het doorbreken van de eenzijdigheid van het programma ten gunste van een brede algemene inleiding in de economie. Voorgesteld werd hiertoe de ontwikkeling van het economisch denken in de geschiedenis te behandelen tegen de achtergrond van de ontwikkeling van de produktieverhoudingen. Een belangrijk resultaat van de akties die hiervoor werden georganiseerd was dat in 1975 de handboeken van Delfgauw en Samuelson werden afgeschaft. In de plaats daarvan kwam het boek 'An Introduction to Modern Economics' van Robinson en Eatwell. Dit was een enorme verbetering en uniek voor de Nederlandse economische fakulteiten. Het boek behandelt namelijk inderdaad alle belangrijke economische scholen, maakt hun historische en politieke plaats duidelijk en biedt zo de mogelijkheid van een beoordeling van de ontwikkelingen in de economische wetenschap.

Helaas bleken de docenten onvoldoende bereid of in staat dit niet eenvoudige boek in de werkkolleges te begeleiden. Na een jaar werd het boek daarop weer vervangen. De sindsdien gebruikte literatuur beantwoordt weliswaar beter aan de door de Aktiegroep gewenste inhoud van de propedeuse, dan de eerdergenoemde handboeken. Maar voor het realiseren van een echte algemene inleiding in de economische theorie worden tot heden akties gevoerd.

Kandidaats

Ook in het kandidaats was het een van de belangrijkste doelen van de eenzijdige gerichtheid op de neoklassieke theorie te doorbreken. Daarnaast speelde dat de schoolse kandidaatsfase van 1 1/3 jaar veel tekort is voor een kritische studie. De akties van de Aktiegroep leidden een paar jaar geleden tot het Fakulteitsraadsbesluit het kandidaats tot twee jaar te verlengen. De uitvoering van dit besluit wordt echter nog door een aantal stafleden opgehouden.

De aandacht voor het projektonderwijs in het kandidaats is steeds zeer groot geweest. Na de eerder genoemde imperialisme- en stakingsrechtgroepen in 1971 volgde in 1972 een tweedejaarswerkgroep over waarde-theorieën. Het voorstel van de Aktiegroep om vaste mogelijkheden voor projektonderwijs te realiseren werd door de fakulteitsraad gehonoreerd met het protocol Experimentele Onderwijsvormen. Hierdoor zijn projektgroepen langzamerhand een ingeburgerd verschijnsel geworden. Zoals de

groepen over de Sowjetunie, prijzenrecht, de VAD en inkomensverdeling.

Toen in 1976 de Herstructureringswet van Klein en Van Kemenade moest worden ingevuld, lag opnieuw de vraag over een 4- of 5 jarige studie op tafel. En opnieuw bleek ook een aantal stafleden bereid om de meest stringente Haagse eis van een vierjarig kursus te volgen. De Aktiegroep kon nu echter aan de principiële afwijzing van Posthumus argumenten uit de konkrete herstructureringservaringen van de fakulteit toevoegen. Het faillissement van de éénjarige selektieve propedeuse lag nog vers in ieders geheugen. Dat gold ook voor het feit dat de indikking van het kandidaats eerder tot een studieduurverlenging dan verkorting had geleid. Ondersteund door een rijke ervaring aan akties van ekonomiestudenten wist de Aktiegroep de overgrote meerderheid van de staf te overtuigen van de noodzaak van een vijfjarig programma. In dat programma werden bovendien punten die jarenlang waren bevochten vastgelegd, zoals de algemene inleiding in de propedeuse, het verlengde en verbeterde kandidaats, en meer onderzoekingsmogelijkheden in het doktoraal.

De eensgezindheid op de fakulteit over de noodzaak van een vijfjarig kursus, zal nu door Pais' plannen om toch nog een vierjarige studie à la Posthumus door te voeren worden beproefd. Pais zal zich echter geen illusie behoeven te maken. Hij weet zich opnieuw, net als toen hij zelf hoogleraar was, in de Aktiegroep een tegenstander, die veel steun op de fakulteit heeft.

Studiekritiek

De verbeteringen in het onderwijs steunen niet alleen op de akties tegen selektie, hoorkolleges en dergelijke. De kracht lag zeker ook in de diskussie over de inhoud van het onderwijs. Vóór 1972 vormde zich in de Aktiegroep door allerlei scholingen een goed bruikbare theoretische kennis over de marxistische ekonomie en kritiek op de vigerende theorie. Die kennis heeft jarenlang een belangrijke rol gespeeld in het ontwikkelen van de initiatieven tegen de dominantie van de neoklassieke theorie. Belangrijk was ook dat de progressieve ekonomiebeoefening op kongressen en dergelijke aan de orde werd gesteld. Zo werd in 1973 een kongres over de marxistische ekonomie georganiseerd, waar door Eatwell, Mandel, Nüti, en Altvater gesproken is. In de daaropvolgende jaren werden beperkte inleidingen in de marxistische ekonomie voor eerstejaars opgezet. Recent zijn ook de lezingen en forums over de krisisbestrijding van de laatste kabinetten en hun struktuurbeleid. Vooral de door oud-aktiegroepleden ontwikkelde fundamentele kritiek op het model van het Centraal Planbureau kwam daar natuurlijk naar voren.

Door zo de discussie in huis te halen over de economische crisis en het onvermogen van de neoklassieke economen die te verklaren, moest de houding van de staf wel veranderen. De politiek-economische keuze, waarvoor zij werden gesteld maakte later een eind aan de hautaine houding waarmee nog in 1971 docenten als Drs. Pais Marx als een achterhaalde 'politikoloog' (geen echte econoom natuurlijk!) ter zijde konden schuiven. Door de verbinding van deze strijd over de studieinhoud met de activiteiten tegen selectie en dergelijke werden behalve studenten ook steeds meer stafleden gedwongen partij te kiezen. Voor het eerst leidde dat tot een duidelijke scheiding der geesten onder de staf. Er zijn nu twee stromingen: in de Fakulteitsraad, de progressief-liberale Partij van de Economisten (PvdE) en de rechtse Economische Fakulteitsbelangen (EFB).

Demokratisering

Juist ook met het oog op verbetering van de studieinhoud is verdere demokratisering van grote betekenis. De laatste jaren is de eis "studenten in de vakgroep" centraal komen te staan. Aan de fakulteit zijn namelijk nog steeds geen studenten in de vakgroep vertegenwoordigd. Het blijkt maar al te vaak dat door hogere organen overgenomen voorstellen voor studieverbeteringen op de onwil van de vakgroepen afstuiten.

Hierboven bleek al dat progressieve onderwijsideeën doodliepen op onwil of onkunde van stafleden. De kwaliteit van de stafleden was dan ook de inzet van berucht geworden benoemingskonflikten die er waren rond Pais, Dreesmann en Van den Doel. Zij werden meer door vriendjespolitiek dan om eigen kwaliteiten benoemd. Hoewel de Aktiegroep deze konflikten verloor, is in ieder geval bereikt, dat tegenwoordig benoemingsprocedures aanzienlijk korrekter verlopen. Bovendien speelde de Aktiegroep bij de benoemingen van bijvoorbeeld De Jong, Driehuis, Lambooy en Ellman een belangrijke rol.

Besluit

We zijn in dit stukje op veel dingen die de Aktiegroep de laatste 10 jaar deed niet ingegaan. Van die dingen, die in een speciaal geschiedenisboekje komen, volgt hier een korte opsomming: de buitenlandakties (Vietnam, Zuid-Afrika, Neutronenbom), f 1.000,—akties en het door de Aktiegroep ontwikkelde LOG-studiefinancieringsplan, vele demokratiseringskonflikten (rond benoemingen, het fakulteitsblad, het studentlid in het fakulteitsbestuur) de bezetting van de aula bij de komst van De Brauw, enzovoorts.

De Aktiegroep is 10 jaar lang de krachtigste motor op de fakulteit geweest om de verouderde en konservatieve organisatie en inhoud van de

studie in progressieve zin om te buigen. Door gedurende een reeks van jaren op een breed terrein activiteiten te ontwikkelen heeft de Aktiegroep een sterke positie opgebouwd. Gebleken is dat de uit de tijd van de blauwe blazers stammende opmerking van een toenmalige aktiegroeper "dat de Aktiegroep nooit meer dan eenderde van de studenten zal kunnen organiseren" is gelogenstraft. De Aktiegroep is sinds de akties tegen de Posthumusplannen en de f 1.000,— wet op tweederde van de stemmen uitgekomen die uitgebracht worden bij de fakulteitsraad- en universiteitsverkiezingen.

Niettemin zijn nog veel wensen van de Aktiegroep on vervuld. Door op dezelfde brede wijze en met dezelfde brede steun verder te werken, zullen ook in de komende 10 jaar successen behaald kunnen worden.